

Gezi'den Geriye Düşmemek

Not Lag Behind In Gezi

Ufuk Özcan

Özet: Türkiye'de 2013 yılının en önemli olayı Gezi direnişiydi. Bir şehrin bir parkında başlayan olaylar birkaç gün içinde bütün ülkeye yayıldı ve benzeri pek görülmemiş bir isyan patlamasına dönüştü. Gezi olayları bir anda, durduk yere patlak vermedi. Öncesinde, son otuz yıl içinde çeşitli toplum kesimlerinde biriken yoğun gerilimler söz konusu. Gezi'den geriye düşmemenin asıl anlamı da tekil muhalif iradelerin yaratıcı ve ortak bir zeminde buluşmasıdır. Gezi, insanlık için yeni bir kolektivite, yeni siyaset tarzları yaratma imkânıdır; bir son değil, aşılması gereken bir çıta, yeni bir başlangıçtır.

Anahtar Kelimeler: Gezi Direnişi, Toplumsal Muhalefet, Kolektivizm, Siyasi İrade

Abstract: *The most important event in 2013 Turkey was the Gezi occupation. Events started in a city's park spreaded all around the country in a few days and transformed into an unseen rebel outbreak. Gezi event did not break out suddenly. Before it, there are accumulating intensive tensions in some parts of the society in last thirty years. The real meaning of not lagging behind Gezi is the meeting of singular opponent enactments' creative and mutual ground. Gezi is the opportunity to create a new collectivity, political style for the human beings; it is not an end, it is a new beginning and a lath to overcome.*

Keywords: *gezi occupation, social opposition, collectivism, political enactment.*

*Duyuyor musun sesi / İşte bu halkın öfkesi
Olmayacak hiçbir zaman / Bir başkasının gölgesi
Sanki kalp atışları / Karşıyor davullara
Yürüyoruz gururla / Yeni bir yarına
Sen de gel katil bize / Diren bütün bu baskıya
Durur koca dünya / Barikatın arkasında
Sen de özgürlüğün için diren / Omuz omuza
Duyuyor musun bizi / İşte çapulcunun sesi*

Bir Gezi Şarkısı'nın sözleri

Türkiye’de 2013 yılının en önemli olayı Gezi direnişiydi kuşkusuz. Bir şehrin bir parkında başlayan olaylar birkaç gün içinde bütün ülkeye yayıldı ve benzeri pek görülmemiş bir isyan patlamasına dönüştü. Haklı direnişin yarattığı heyecan ulusal sınırların da ötesine geçti; dünyanın birçok yerinde tahakkümün hoyrat, yeypare gücüne karşı tepkileri tetikledi. Küresel tahakkümün marifetlerine karşı olağanüstü bir başkaldırıydı Gezi. 2013’e küresel ölçekte damga vuran bir olay olarak zihinlere kazındı. Yerelliğe, sahte öznel/tikel alana mahkûmiyete, hücrenel sıkışmaya, küresel yağmaya karşı, aşağıdan, en diplerden, sistemin ezip aşağıladığı en alttaki kesimlerden yükselen, belki de ümitsizce ama hesapsız-kitapsız, plansız-programsız müthiş bir karşı tepki. Acaba bu tespitler yeterli mi? Sonuçları itibariyle geniş kesimler arasında oldukça niteliksel dönüşümler sağlayan, alışıldık beşeri ilişkileri sarsıp kökten değiştiren bir olay salt soğuk kronolojik bir bakış açısıyla ele alınabilir mi? Khrono’ya, titan gücüne, medya soytarlığına mahkûm muyuz?¹ Gezi direnişi 2013 yılı içine hapsedilerek anla-

¹ Khrono: İlk titan, zamanın yaratıcısı, aynı zamanda zamanın hem tiranı hem tutsağı, atasını içdiş ederek tarihin akışını sabote eden soysuz Khronos. Zamanımıza hükmeden put. Siyasetin medya vasıtasıyla dile gelişi. İnsanlığın günde beş vakit mırıldanarak, olan biten kötülükleri kısa sürede unutmamasını sağlayan dua. Hesiodos onun hakkında şöyle der: “Kronos geldi dünyaya, o art düşünceli tanrı, en belalısı Toprak oğullarının. Ve Kronos dış bilede yıldızlı babasına.” Azra Erhat, “Kronos maddesi”, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, 1972. An’a/zamana bağımlı siyaset ve onun bağımlısı medyanın hali... Modernizm kavramının kökünde yer alan “mode”, “modus” kelimeleri, hep yeninin peşinde koşmak, asrileşme gayreti, yaşadığımız dünyanın her an nisyarla malul, bulanık gerçekliğinde karşılığını, asıl anlamını buluyor. Modernitenin oluşturduğu “geleneğin” dahi çabucak buharlaştığı bir dünyada yaşıyoruz.

şılabilir mi? Hangi birikimlerin ürünüydü ve yansımaları ne olacak? Bu sorular bir Gezi kronolojisi çıkarılarak cevaplanabilecek türden sorular değil. Khrono'ya, güne-güncele ve iktidar yapılarına aşırı bağımlı gazeteci bakış açısıyla anlaşılabilir bir olay değil Gezi. Etki ve yansımaları, önümüzdeki yıllar boyunca sürececek bir olaydan bahsediyoruz çünkü.

Gezi'yi anlamak için -ister istemez- ana hatlarıyla bile olsa bir çerçeve çizmekle işe başlamak zorundayız. Gezi olayları bir anda, durduk yere patlak vermedi. Öncesinde, son otuz yıl içinde çeşitli toplum kesimlerinde biriken yoğun gerilimler söz konusu. Bu açıdan ülkede ne gibi değişimler olduğuna kuşbakışı da olsa bakmak gerekiyor. Türlü risklere girmek pahasına, bu değişimlerin bireyler ve toplum kesimleri üzerinde ne gibi travmalar yarattığını anlamak zorundayız. Başlangıç noktası olarak meş'um 1980 tarihini işaretleyip, bugüne kadar gelinen sürede nelerin değiştiğini anlamaya çalışmakla işe başlayabiliriz. Bu tarihi kesit, bir askeri darbenin ardından, neoliberal politikalarla "sosyal devlet" in ve kamusal varlığın tasfiyesinin başladığı bir tarihi ve uzun sayılabilecek bir süreci ifade ediyor. ABD' de Reaganizm ya da Reaganomics, İngiltere' de Thatcherizm ve Türkiye' de Özalizm, eşgüdümlü olarak bir dizi yeni sosyo-ekonomik reçete ve uygulamalarıyla dikkat çekiyor. Bazı Latin Amerika ülkeleriyle birlikte Türkiye, Batı-dışı dünyada neoliberal politikaların ilk uygulama alanını oluşturuyor. Daha sonra bu ülkelerden tüm yerküreye yayılan, İslam dünyasını ve Varşova Paktı/ Sovyet Bloku ülkelerini de içine alan bir "liberalleşme" dalgası vuruyor. Aslında bu gelişme, kitaplardan aşına olduğumuz rekabetçi kapitalizmi değil, yepyeni bir kılıfta neoliberal kapitalizmin rakipsiz, alternatifsiz bir biçimde yayılmasını beraberinde getirdi. Bu yeni dalganın karakteri -bütün özgürlük ve vaatlerine rağmen- totalist. Ve tahayyülümüze sinsice sokulan cennette ot dahi bitmiyor. Bunu özellikle vurgulayalım.

Neoliberal politikalar, özü itibariyle, temel kamusal ve anayasal hakların iptali anlamına geliyordu. "Devletin küçül(tül)mesi" gerekliliği vurgulanıyordu; öncelikle özelleştirmeler pürüzsüz bir biçimde gerçekleştirilmeliydi. Bu yöndeki uygulamalar hızla yürütüldü. Ama iddia edilenin tam tersine, devletin ekonomi ve toplum üzerindeki denetim gücü giderek artıyor ve işçi-emekçi haklarının kısıtlanmasının yolu açılıyordu. Özellikle ekonomik alanda tekmi bir den uygulamalara 1990' larda geçildi. Sürecin devamında, Körfez Savaşı'nın başladığı, SSCB'nin yıkıldığı ve 20. yüzyıl koşullarının sona erdiği 1991 yılı, yeni bir dönüm noktasını ifade etmesi açısından önemli bir köşetaşıdır. Küreselleşme süreci başlamış ve "ideolojilerin sonu", "tarihin sonu" ilan edilmiştir. Peşi sıra, Hıristiyan teolojisi soslu Y2K/ "new millennium" safsatası gelecektir.

1990' larda iki gelişmeye daha dikkat çekmek yerinde olur. Türkiye' de etnik mikro-milliyetçilik yükselişe geçer. Hemen hemen aynı dönemde radikal İslamcı hareket prim yapmaya başlar. Birbirine paralel gelişen her iki hareket de devletin sert tedbirleriyle karşılaşılır. Ama bir yandan da gündelik siyasette nüfuz ve ağırlıkları artar. Neoliberal uygulamalar ile etnisite ve mezhep/ din eksenli

farkçı kimlik politikaları paralel bir gelişme seyri izler. Sadece Türkiye’de değil, dünyanın birçok yerinde bu gelişmenin sancıları yaşanır. Dönem, aynı zamanda küreselleşme çığırı ile birlikte postmodern savların da yükseldiği bir dönemdir. Postmodernizm kabaca şu ilkelere dayanır: “Farklılıkların kabulü özgürleşimi getirir. Eşitlik perspektifi ise kötücüdür.” Postmodern hayalet, çokkültürcülüğün özgürleştirici imkânlarına dayanarak her türden kolektivitenin, ulus-devletin, sosyalizmin, yurttaşlığın ve sınıf bilincinin altını oymaya başlar. Farkçı kimlik siyasetini alabildiğine kışkırtır. İnsanlar arası farklar bu derece kutsanınca birlik ruhunun da önüne kalın bir perde çekilmiş olunur. Farkçı politikaların yedeğinde koyu bir rekabetçilik empozasyonu ve toplumun parçacılılaşması söz konusudur. Bütün bu sürecin, Gezi’ye asıl dinamizmini kazandıran gençlerin pek çoğunun doğup yetiştiği yıllara rastladığını da ifade etmeliyiz. Bir kuşak bu şartlar altında, bin bir zorlukla yetişti. Bunun da altını çizmeliyiz.

Meseleyi Türkiye’nin özgül şartlarıyla, modernitenin biriktirmiş olduğu geleneğin başka dinamiklerle iç içe geçmesiyle oluşan derin direnç potansiyeliyle ilişkili olarak düşünmek de anlamlı olabilir. Kuşku yok ki, Türkiye, üniter ulus-devlet yapısı ve modernleşme pratikleri oldukça güçlü bir ülke -İslam dünyasının geneliyle kıyasladığımızda, bu aşikâr bir durum. Ancak son dönemde yaşananlar mevcut yapıda zorlayıcı kırılmalara neden oldu. Bir yandan etnikçi politikalar, diğer yandan mezhepçi-dinci hareketler Türkiye’nin son yirmi beş yılına damgasını güçlü bir biçimde vurdu; sistemin, statükonun, yerleşik kanaatlerin altını oydu, modernist paradigmayı anlamsızlaştırdı. Bu gelişmenin üst katmanında, her alana nüfuz eden çok daha temel bir gelişme var. O da neoliberal politikalar. Türkiye’ye, rekabetçilik ve serbest piyasa ekonomisi adına, kamu teşebbüsünü yok eden, aslında rekabetçiliği de oldukça sınırlayan, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi ile karakterize olan tekelci bir sistem getirildi. Devlet-destekli özel mülkiyet hızla güçlenirken kamu hakkı anlayışı korunaksız kaldı. Oligarşik sınıflar yaratılırken orta sınıf çözülüp hızla proleterleşti. 2000’lere gelindiğinde sermayenin el değiştirmesi süreci hız kazandı. Anayasal güvence altında bulunması gereken sağlık, eğitim, sosyal güvenlik alanlarında vs. hak erozyonu söz konusu oldu; devlet eliyle özendirilen ihalecilik ve hayalî ihracat teşviklerine ek olarak birçok sektörde zincir sistemler kuruldu. Gelişen yeni sermayedar sınıf için “Anadolu Kaplanları”, “Yeşil Sermaye” gibi yakıştırmalar yapıldı. Ama gerçekte bu oligarşik sermayenin sosyolojik bakımdan rengi, ulusu, dini-imanı olamazdı. Özellikle son on yıllık AKP hükümeti döneminde ülkede suni yöntemlerle yeni sınıflar yaratıldı. Liberalizm, serbest piyasa söylemleri bu yöndeki gelişmelerin üzerini örtmek için bir paravan oluşturdu. Toplumun geniş bir kesimi medyanın ve “bilirkişiler”in de manipülasyonu ile aldatıldılar. Solun nispeten küçük ama etkili bir kesimi liberalleşerek neoliberal politikalarla bütünleşti. Gezi yükselişi bu kesimin içine düştüğü bağnazlığı, figüranlık heveslerini açıkça gösterecekti.

Gezi'ye giden yol

Gezi'ye giden yolda birtakım ön işaretler okunabiliyordu. Etnikçiliğe, mezhepçiliğe, dinciliğe, cemaatçiliğe karşı çeşitli kitlesel reaksiyoner eylemler görüldü. Türk bayraklı İzmir-Konak gösterileri bunun anlamlı bir örneğiydi. Bir başka işaret, Gezi olayları öncesinde Taksim-Şişli-Harbiye hattında gerçekleşen, uzun kortejli 19 Mayıs yürüyüşüydü. Ulusalçılık, üzerindeki askeri vesayet damgasını atarak "sivilleşiyor" ve bağımsız bir güç kazanıyordu. "Beyaz Türkler", "kaygılı modernler" direniyordu. Toplumsal pozisyonlarını ve kültürel sermayelerini hızla yitirdiklerini anlamışlardı. Magazin medyası küçültücü bir biçimde böyle ifade etti durumu. Bir yandan da ülke çapında bölgesel farklılaşmalar belirginleşiyor, bilinç düzeyine çıkıyordu. Bu bir parçalanma ya da çözülme süreciydi aynı zamanda. Çeşitli halk kesimleri meydanlardaydı; ama bütün bu kesişimsiz, ayrışık, birbirine karşıt politik hareketlerin bir potada erimesi için Çokluk'un Gezi'de (ve Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinin sokaklarında) sahneye çıkması gerekiyordu.

28 Şubat 1997 muhtırasıyla iktidardan uzaklaştırılan siyasi İslam yeni dönemin ruhuna uygun bir arayışa girerek, 2001'de yaşanan ekonomik krizle birlikte merkez sağ ve merkez solun adeta eriyip yok olmasını fırsat bilerek, 2002'de yeniden iktidara geldi. Batı'nın gözünde giden Radikal İslam, gelen de ılımlı İslam'dı. Geçmişte merkez sağın üstlendiği görevi artık ılımlı İslam rolünü temel alan bir parti yerine getiriyordu. ABD ve AB de onları destekliyordu. Bu süreçte radikal İslam hızla törpüldü ve mevcut iktidara eklenerek ehlileşti. Yeni bir merkez sağ biçimleniyordu artık ve sağ-muhafazakâr niteliğine rağmen küreselci-sol tarafından iyimserlikle karşılandı. Ciddi bir itiraz söz konusu değildi. Bir kısım sol çevreler bekleyip görme politikasını yeğ görürken, liberalleşen ve liberalleştikçe küresel güçlerin arzuladığı bir pozisyona düşen solcu zümreler bu süreci şiddetli tasfiye ve açılımların toz-dumanı arasında destekledi, güç verdi. Son referandumda "yetmez ama evet" propagandasına alet olarak iktidara destek verenler Gezi olayları sırasında sarsıldılar. İçine düştükleri şaşkınlıkla nasıl rota değiştirdiklerine, memnuniyetsizlikle ve biraz da "mecburiyetten" topluca nasıl kilise değiştirdiklerine tanık olacaktık. Öyle görünüyor ki, romancımız Oğuz Atay'ın tutunmaya çalışan ama bir türlü -muş gibi yapmaktan kurtulamayan kahramanları pozisyonundadırlar ve kendi samimiyetsizlikleriyle hesaplaşmalarını beklememiz doğru değil.

Gezi olayları öncesinde mikro kimlik politikaları -akıl adamların, global cemaatin ve küresel güçlerin desteğinde- hız kesmeden sürüyordu. Devlet, yeni kadrolu elemanları ve liberal sol eliyle bu politikalar meşru zemine çekildi. Etnik milliyetçilikle ılımlı İslam kardeşti artık. Belli bir kesim siyasi iktidarın her türlü uygulamasında geniş bir "özgürleşim imkânı" görüyordu. Bütün bu gelişmelerden çok daha önemli olan, söz konusu tepeden inme süreçler inceden inceye işlerken Türkiye'nin hızla kabuk değiştirmesi oldu. İktidar ve sermayenin küresel güçlerle bütünleşmesi, kamusal olan her şeyin talan edilmesi sürecine ivme kazandırdı.

Sosyal haklar görülmemiş ölçüde geriletildi. Ve buradan Gezi'ye geliyoruz. Gezi'yi ancak bu süreç içinde anlamak mümkün. Bütün kurumları ellerine geçiren ve adım adım eski yapıları tasfiye eden yeni-muhafazakâr merkezi güçler "mağduriyetlerin giderilmesi", "özgürleşim", "müreffeh ve ileri demokratik ülke" parolasını kalkan yaparak serpilip, güç ve cesaret kazanmışlardı. Bir yandan yasama faaliyetleri ve adli-polisiye icraatlarıyla özel yaşam üzerinde denetim kurarak özgürlükler alanını giderek daraltıyorlar, diğer yandan rant amaçlı uyguladıkları kentsel politikalarıyla iktidarlarını perçinliyorlardı. Bütün bunlar olurken, "demokrasi" lafzını nasıl da araçsal kıldıkları görülmüyordu. Yeni muhafazakâr iktidar, 2000'lerden beri demokrasi şiarını tamamen kendi lehine kullanıyor ve aşırı otoriter-tekçi-total bir yapıyı kurmaya yöneliyordu. Ancak bu dönemde toplumda aşırı gerilimler birikmişti. Bir sosyal depremin bütün işaretleri vardı. Aşırı rekabet, bireyselleşme, neoliberalizmin kızıştırdığı aşırı beklentiler, ama buna karşın üst üste gelen başarısızlıklar ve demokratik söylemin gerçek yüzünün görülmeye başlanması toplumun belirli kesimlerinde yaygın bir buhran zemini doğurmuştu. Gezi'ye yol açan güçlü etkenlerden biri bu kronikleşen buhran haliydi. Bireyler kendilerini insani bir özne olmak durumundan uzaklaştıklarını hissetmeye başlamıştı; gündelik hayatlarının aşırı rekabetçi ortamı içinde değersiz bir varlık gibi, hoyratça kendi varoluşlarının dışına atıldıklarını hissediyorlardı. Cemaat-biat ilişkilerinin, dışlama ve ayrımcılık teknolojisinin birey ve kamu aleyhine işlemesi gün geçtikçe görünür hale geliyordu. Sistemin sürekli pompaladığı sınıf-ötesi arzular ile hayatın bizatihi kendisi arasındaki aks iyice açılıyordu. Doğrusu neoliberal birey için oldukça vahim bir durumdu bu. Küresel-kapitalist parodi daha fazla süremezdi. Er veya geç, bir yerde patlayacaktı. Bu süreçte hızla "proleterleşen" beyaz yakalıları yabana atmamak lazım. Sistem sadece antidepresan satışlarından kazanmıyordu kuşkusuz. Harcanan emekleri artırdıkça pahasını giderek azaltmıştı.

Olaylar nasıl başladı?

2013 Baharı'nda Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması kapsamında trafiğin yer altına alınışı ve inşaat faaliyetleri gerekçe gösterilerek meydanın 1 Mayıs kutlamalarına kapatılması ve olağanüstü güvenlik önlemlerinin alınması toplumdaki gerilimi artırmıştı. Siyasi iktidar üst düzeyde otoriter yöntemlerinin örneklerini hukuksuz siyasi yargılamalarıyla vermişti. Ancak 1 Mayıs 2013'teki tutumu bardağı taşıran damlalardan biri oldu. Özellikle 2011 referandumundan sonra hükümetin kişilerin özel alanına müdahale etmeye yönelmesi (alkol sınırlamaları, kadın bedeni üzerindeki denetim vb.), eğitimde 4+4+4 düzenlemeleri, kentsel dönüşüm uygulamaları (Sulukule gibi tarihi mahallelerin sakinlerinin dışlanması, kiracı ve mülk sahibi haklarının gaspı, Emek Sineması'nın kapatılması vb.) karşısında toplumda alttan alta bir tepki birikimi oluşmuştu.

Büyük Gezi kalkışmasının sosyolojik arka planını tanımak için başka sebepler de sayabiliriz. Her geçen gün ormanlar, dereler, kıyıları, kamuya ait bütün alanlar

hızla kamusalıktan çıkarılıyordu. İstanbul'un doğal ve tarihi değerleri yok edilip her yer şantiye alanına çevriliyordu. Rant-talan-meta-piyasa düzeni işliyordu. Bu gelişmelere karşı fiili eşitlik, kamu hakkı, kent hakkı anlayışı konusunda kamuoyunda belirli bir duyarlılık oluşmaya başladı. Hukuksuzluklara, yozlaşmaya ve yolsuzluğa boyun eğmemek istiyordu artık insanlar. Hükümetin Suriye ve Ortadoğu politikası, Roboski katliamı, halklar arasında anlamsız ve yapay gerilimlerin tırmandırılması, Hatay olayları, polis terörünün tırmanması gibi olaylar ve bütün bu olaylar karşısında siyasal iktidarın kayıtsız tutumu sonunda bardağı taşırdı. Şekilsiz, son derece heterojen muhalif bir kamuoyu parklarda, meydanlarda, sokaklarda kendi alanını, gerçek yerini buldu. Yarınlarını şekillendirmek için anonim bir irade patlamasıyla bir araya geldiler. Topyekûn olarak baktığımız zaman, Gezi direnişinde hiçbir -izm ile yapışmayacak, tarihötesi bir varoluş biçiminin yaşantılanması söz konusuydu. İktidarın olanca ceberut tutumu ve çarpıtmaları, polisin aşırı şiddet kullanımı karşısında Gezi uyanışı toplumdaki genel demoralizasyona karşı yüksek bir moralizasyon sağladı. Sokaklara dökülen, barikatların arkasına geçen insanlar farklı bir dünyanın mümkün olabileceğini keşfettiler. Neoliberal "felsefe"nin, liberal solun, post -izm'lerin, farkçı siyasetlerin, kimliklerin anlık çöküşüne tanık olundu. Büyük hegemonyanın medya ayağı da iflas etti. Gezi direnişçilerinin en büyük yaratıcılıklarından biri, egemen medyanın kof yapısını ifşa etmeleriydi. Gezi'yi salt sınıfsal açıdan analiz edenlerin yanılığından da söz etmemiz gerekir. Gezi'de homojen bir sınıf algısı söz konusu değildi. Otoriterleşme karşısında Cem Boyner, Koç gibi büyük sermaye gruplarının da rahatsız oldukları ve direnişe destek verdikleri görüldü. Boyner "Çapulcuyum" sloganını attı. Koç, oteline sığınan yaralılara ev sahipliği yaptı.

Taksim Gezi Parkı'nda ağaçların kesilmesini engellemek için başlayan işgal eylemine karşı sert polis şiddetinin ardından bütün ülkeyi saran hükümet karşıtı bir hareket bir anda kamusal sahneyi doldurdu. Türkiye'de bir benzerine daha önce rastlanmamış bir olay yaşanıyordu. Gezi direnişi, katılımcıların sayısı, coğrafi yaygınlığı, süresi, başvuru yöntemlerin radikalliği ve yarattığı hegemonya bakımından Cumhuriyet tarihinin en büyük toplumsal hareketiydi. Parkta bir karnaval havası eserken caddelerde barikatlar kuruldu, şiddetli çatışmalar yaşandı. Sadece İstanbul'da değil ülkenin dört bir yanında aynı manzara yaşanıyordu. Dünyanın farklı ülkelerinde de destek eylemleri düzenlendi. Siyasi otorite ulusal ve uluslararası meşruiyetini yitirme noktasına geriledi. İktidar güçlerinin Taksim'de denetimi yeniden sağlamasından sonra Gezi direnişinin yeni bir safhası, ikinci dalgası başladı. Direnişin üzerinden altı ay geçmesine rağmen hareket sürekliliğini mahallelerde, sempozyumlarda, adliye binaları önünde, şehrin diğer parklarındaki forumlarda, daha kısmi çaplı miting ve gösterilerle vb. sürdürdü. Direnç hâlâ da sürmekte. Ülkenin siyasal tarihi artık Gezi'den önce ve Gezi'den sonra mantığıyla yazılıyor.

Parkın polis tarafından boşaltıldığı akşam eylemlerin sonu değil yeni bir evresinin başlangıcıydı. Her yeni safhada yeniden "bu daha başlangıç" deniliyordu. Ha-

ziran ortasında polis tekrar parka saldırdı. Herkes her şeyin sona erdiğini düşünürken Duranadam meydanda sessizce durmaya başladı. Duraninsanlar şehrin farklı yerlerine ve diğer şehirlere yayıldı. Bu eylemler harekete zaman kazandırdı, enerji kaybını önledi. Ardından eylemciler sıklıkla kullandıkları “Her Yer Taksim, Her Yer Direniş” sloganıyla kendi mahallelerindeki parkları işgal ettiler. Eylemciler, iktidarı karşısına almanın verdiği özgüvenle, Gezi ruhunu ve ahlakını yaygınlaştırmak için forumlara yöneldiler. Daha önce bir araya gelemeyecek insanlar forumlara katılıp birbirine aykırı düşecek fikirleri tartıştılar. Farklı politik yapılar birbirini tanıdı ve etkilendi. Bütün forumların sosyal medya hesapları, bazılarının internet radyo ve TV yayınları vardı. Etkinliklerde, Kürt sorununa ilişkin önyargılar sarsılmaya başladı. Farklı inanç grupları karşılıklı olarak birbirlerini ziyaret ettiler. Bu örneklerden hareketle Gezi direnişinin karakteri hakkında bazı saptamalara geçebiliriz.

Gezi'nin karakteri

Gezi, Türkiye tarihinde bir toplumsal hareketlilikte görülebilecek en heterojen yapının bir aradalığını yansıttı. Bu açıdan gelecekte değeri daha iyi anlaşılabilir tarihsel bir olaydır. Gezi'nin bir başka önemli özelliği, toplumsal iradenin, kolektif bilinçaltının serbest bir dışavurumu; beklenmedik, spontan bir biçimde kendi enerjisini açığa vuruşu olmasıydı. Herhangi bir yapay, dış zorlama olmaksızın, tabandan yükselen bir direncin eseri idi. Böyle bir şeyi sosyologların, profesyonel politikacıların öngörememesi, kavrayamaması kayda değer bir durum. Kurumsal bilimin ve kurumsal politik aklın bu umulmadık olay karşısında iflas ettiğini iddia etmek mümkün. Gezi'de örgütler, hiyerarşik yapılar öne çıkmadılar, harekete damgalarını vuramadılar. Elbette arada partiler, örgütlü politik grupçuklar, türlü fraksiyonlar vardı ama onlar da hareketin akış yönü noktasında belirleyicilikten uzak kaldılar. Sonra, iktidarın hoyrat uygulamaları ve manipülasyonları karşısında bazı insanlar hareketten uzaklaştılar. Karınlarından konuşup taciz edenler, oyunbozanlık yapanlar, Gezi direncini her biri kendi hücresele amaçları için yontmaya, aşındırmaya çalışanlar oldu. Gezi'nin unsurlarının son derece heterojen olması olumlu bir enerjiyi de yaydı, farklılıklar bütünleştiği zaman etki güçleri arttı. Gezi içinde yer alan politik gruplar ise dikey, iktidarla bir şekilde bağlantılı hegemonik güçlerini korumak istediler. Gezi'deki halk kitlesini, hareketin giderek sönmelenmesini fırsat bilerek örgütlemeye, kendi saflarına çekmeye çalıştılar.

Gezi direnişi Türkiye tarihinde birçok açıdan bir ilki oluşturuyordu. Aslında bu alanda da bir yanlış hüküm sürmekte. Onca baskıya, devlet aygıtının yaydığı onca manipülasyona rağmen Gezi ruhu halen varlığını koruyor. Bu nedenle Gezi direnişine iki ay içinde olmuş bitmiş bir “sapma hali” olarak bakmak yanıltıcı olur. Gezi sırasında ve sonrasında sayısız insanın hayatında, zihninde bir tür devrim gerçekleşti. Belki de önümüzdeki elli yıllık dönemi belirleyebilecek, elbette mistik değil ama derinlikli bir gücün açığa çıktığını söyleyebiliriz. Gezi, geleceğe imkânsız geri dönüşü olduğu kadar, moderniteyi ve kuşkulu postmo-

derniteyi de aşabilecek bir gücü, iradeyi temsil ediyor. Bu açıdan Gezi'nin salt kurucu akılla, bilindik sosyolojiyle kavranılamaz bir olay olduğunu düşünebiliriz. Gezi'de bir vecd hali, insanların gözünü kırpmadan risk üstlenmesini ve korku sınırlarının aşılmasını sağlayan bir enerji vardı. Toplumun en geniş kesimleri kabuklarını kırıyor, ataletten kurtuluyordu. İnsanların hayata bakışları, öncelikleri hızla değişti. İki yüz yıllık müflis modernleşme girişimine ilk kez toplumsal düzlemde bir direnç gösteriliyordu. Siyasetin tepesinde olup biten çekişme ve kavgalardan daha önemsenmesi gereken şey bu.

Gezi direnişi sokak ve meydanlarda sönmüldükten sonra muhalif enerji yerel forumlara kaydı. Forumlar bazı yönlerden Gezi ruhunun sürmesini sağladı. Ama bazı yönlerden de hareketi geriletken, boğulmasına yol açan bir aşama olarak görmek mümkün. Gezi'de önemli rol oynayan Taksim Dayanışması ve onun barındırdığı örgütler süreci kavramakta zorluk çektiler, devasa kitleyi kapsayacak esnek bir örgütlenmeden yoksundular. Bu yetersizlik, yer yer Gezi direnişini daralttırmayla karşı karşıya bıraktı. Yine de yaptıkları küçümsenecek nitelikte değildi. Hükümetin baskıcı yöntemleri altında büyük zararlar gördüler. Haklarında davalar açıldı. Kamuda çalışanlarından bir kısmı sürgüne tabi tutuldu, çeşitli bedeller ödediler. Şu an insanlarda ağır basan ana kaygı, bütün bu sekiz aylık sürede Gezi'nin müşterek iradesinin önümüzdeki yerel ve genel seçimlere yansıyor yansımayacağı pragmatik noktasında düşümleniyor. Bu pragmatizmden, gündelik kaygılardan nasıl bir sonucun çıkacağını zaman gösterecek. Ancak görünen köy kılavuz istemiyor: Süreç Gezi direnci aleyhine geliyor. Bu açıdan yeise kapılmak mümkün. Pek de iç açıcı olmayan mevcut koşullarda, ülkenin ve coğrafyanın bu dağınık ve puslu havasında ne gibi olumsuzlukların gelişebileceğini öngörmek güç değil. En azından, meselenin demokrasi, sandık, temsil, iktidarın açıklmaları vs. ile çözümlenemeyeceği net bir biçimde görülebilir. Taşların yerine oturması için büyük bir ihtimalle daha aradan uzun bir vakit geçmesi gerekecek. Siyasal iktidar kendi içinde ("paralel devlet" şeklinde) bölündüğü gibi, kendi dışında da kutuplaşma dinamiklerini üretmiş gözüküyor. Cemaat-hükümet ayrımı ve çatışması yanında Sünni-Alevi, Kürt-Türk, Laik-Müslüman gerilimleri de alabildiğine sürmekte. Bu manzaradan olumlu bir Türkiye tablosu çıkması son derece güç. Bundan sonra, kısa vadede hangi siyasal iktidar gelirse gelsin, mevcut siyasal-kültürel kutupsallıkları aşması pek mümkün gözüküyor. İktidar bölerken, kısmen de birleştiriyor. Haziran-Temmuz olayları bu birleşmenin doruk noktasıydı. Ama bundan sonra ne olur? Gezi ruhu aynı bütünleştirici kapasitesini koruyabilir mi? Asıl mesele budur. Dikey örgütlerin şaşkınlıklarını, nasıl bir acz içinde olduklarını gözlemlemek mümkün.

Gezi'nin bileşenleri

Türkiye'nin büyük araştırma şirketlerinden birinin Gezi Parkı'nda yaptığı araştırmaya göre hareketin yaş ortalaması 28, % 56'sı üniversite mezunu, %

37'si öğrenci ve % 52'si ise çalışıyor. Kamuoyu araştırmaları bu kesimin büyük bölümünün düşük bir gelir grubunu oluşturduğunu gösteriyor. Eylemlere yaşı, mezhebi, etnik kökeni, politik eğilimi ve gelir seviyesi birbirinden oldukça farklı insanlar katıldı. Bu nedenle hareketin homojen bir kimliği olduğunu söylemek de mümkün değil. Ancak Gezi direnişine katılanların önemli bir bölümünün yaşamak için işgücünü satan kentli işçilerden oluştuğu göze çarpıyor. İşsiz kesimler ve büyük bölümü itibarıyla onlara katılmak üzere eğitim alan öğrenciler de tabloyu tamamlıyor. Eylemlerde hayatını kaybedenlerin çoğunun işçi olması, eylemcilerin yarısından fazlasının kadın olması, futbol taraftar gruplarının yoğun katılımı ve bilinen işçi mahallelerindeki şiddetli çatışmalar, işçilerin ve yoksulların hareketteki yerini gösteren diğer işaretler. Anaakım medya göstericilerin iyi eğitim almış, genç ve beyaz yakalı orta sınıflar olduğu fikrini ortaya atmakla birlikte, yanlış bir izlenim doğurdu. Çağımızda sınıfı belirleyen şey, kişinin tüketim alışkanlıkları, gelir seviyesi veya eğitim düzeyi değil ekonomi içindeki, üretim süreçleri içindeki yeridir. Son yıllarda işçi sınıfının küresel ölçekte kapitalizmin tarihindeki en kalabalık nüfus oranına ulaştığı bir gerçek. Sosyal devletin kazanımlarının budanması, yükselen işsizlik, işçiler arasındaki güvencesizleşme, baskı ve gözetleme politikaları oldukça geniş kesimler arasında hoşnutsuzluk ve tepkiler doğuruyor. Gençler, okul günlerinden beri onlara dayatılan rekabetin yerine dayanışmayı, "ayın elemanı" olmak yerine anonim kahramanlığı tercih ediyorlar. Mühendisinden müşteri temsilcisine, öğrencisinden öğretmenine, feministinden sosyalistine, devrimci Müslümanından anarşistine, başörtülüsünden bikinilisine, LGBT'sinden Alevisine, beyaz veya mavi yakalı işçiler, gelir grubunda ortanın üstünde yer alan kesimler bir araya geldiler; kadın-erkek, genç-yaşlı hep birlikte komünal eylemin oldukça renkli görüntülerini yansıttılar ve barikatların gerisinde müthiş paylaşımlar sergilediler. Ücretli çalışanların çoğunlukta olduğu kitleler siyasi iktidarın hukuksuz, yaşam tarzlarına müdahale eden ve eşitsiz kalkınmaya dayalı politikalarına karşı ortak bir tepki geliştirdiler. Bu ortaklaşa tepki, mücadelenin sadece lokal alanlarda değil, kentsel ortamın her alanında ve günlük yaşam içinde sürdürülebileceğini gösterdi.

Gezi sonrası durumun analizinin gerekliliği

Ülkenin dört bir yanında billboardları kaplayan "Sağlam İrade" afişleri, aslında Türkiye'nin kararsız, makûs çemberini doğrulayan bir sembol olarak okunabilir. İktidar güçleri mağduriyet-kimlik politikalarıyla, kısmi anayasal düzenlemelerle, seçimlerle, kalkan cenazelerle, kurulan göstermelik mahkemelerle, cem evi projeleriyle, internet sansürüyle, yolsuzluklarla, alkol yasaklarıyla, güvenlik önlemleriyle, sürekli değiştirilen eğitim müfredatıyla ve başka türlü havuç-sopa oyunlarıyla gücünü korumayı sürdürecektir. Mevcut parçalı muhalefet de her Allahın günü değişen gündemle oradan oraya mikro savunma cepheleri açarak enerjisini tüketecek. Toplumsal muhalefet için belki de tünelin ucunda ışık gözükmeyecektir. Küresel

sistem ve onun işbirlikçi uzantıları kitlelerin “esnek muhalefeti” üzerinden, çokluğun enerji kaybı ve azlığın güç temerküzü üstüne kuruludur. Türkiye, toplumuyla birlikte parçalanıp küçülürken cemaat ve azlık iktidar yapıları büyüyüp güçlenecektir. Total bir stratejinin sonuçları bunlar olabilir. Önümüzdeki dönemde toplumla devlet, bireyle devlet arasındaki uyumsuzluk ve çatışma da giderek belirginlik kazanacaktır. Böyle bir gelişmenin, neoliberal söylemin tam zıddına, “daha az toplum, daha çok devlet ve cemaat” yapılanmasını güçlendireceğini ve sonuçta sosyal yaşam risklerini daha da artıracığını öngörmek için müneccim olmak gerekmiyor.

Sistem Gezi’yi hafızalardan tamamen silmeye çalışırken, muhalefetin “devrim göz kırptı”, “uzun mutlu bahar”, “Haziran yükselişi” gibi içi boş sözlerle kamuoyuna yansıtması ancak bir avuntu sağlayabilir. Gezi tişörtü/kitabı satarak para kazanmak isteyenler için ortam hâlâ mevcut. İktidar bir yandan baskıcı önlemleri artırırken, diğer yandan bazı kesimlerin birtakım parlak sözlerle kamuoyunu yanıltması sürüyor. Böylece meselelere anlık bakmamız sağlanmış oluyor. Sistem, parçalayıp ayırdığı kitlelerin gündelik ve hücrel hayat içinde çözüm bulma hayalini empoze ediyor. Gezi’nin en azından önümüzdeki elli yılı belirleme potansiyeli olan bir kalkışma ve uyanış (rönesans) imkânı olduğu böylece gözardı ediliyor. Gezi sürecinin tek umut verici yanının, insanların gündelik hayat içinde olumlu yönde dönüştürmesi olduğu söylenmekte. Ancak gerçekte insanlar apartman yönetimlerini dahi değiştirmekten acizler. Kendi çevrelerine müdahale etmek bir yana, kendi mikro yaşamları üzerinde bile denetim kurmaktan yoksunlar. Geriye birkaç seçenek kalıyor, o da siyasi konjoktürü, bahar yükselişlerini ya da seçim sandığını beklemek. Gezi’de kısa vadede bir çözüm oluşturulması umuluyordu. Oysa gerçekte tarihte devrimler ve isyan hareketleri tarihin geniş bir dilimini esir alırlar. Yaratıcı güçleri de buradan gelir. Ama Gezi pratiğine rağmen, bugün çoğu kişi meseleye günlük açıdan bakmayı sürdürüyor. Zamana tutsak olmak böyle bir şey olsa gerek.

Gücün ve şartların zorlamasına karşı sürekli bir toplumsal muhalefetin şartlarının olgunlaştığını söyleyebiliriz. Ancak bugünün şartlarında toplumsal muhalefetin bir siyasal veya toplumsal sıçrayışa yönelme imkânının gözlemlenebilir olduğunu söylemek oldukça güç. Günümüzün küresel sistemi bireylerin üzerine önceki çağlara kıyasla çok daha fazla yükler yüklemiş durumda. Bireyler, gündelik kaygı ve uğraşlar içinde sürüklenip gitmekte. Birlik zeminleri ve olanakları giderek azalmakta. Ortak irade gösterme kanalları zayıflamakta. Gündelik hayatın alanı geçici, süfli işlerin alanıdır. Meselelere gündelik çeper içinde bakan bireyin ya da zümre ve sınıfların ise aşkın, devrimci bir potansiyel barındırması mümkün değildir. Çağımızın en ciddi sorunu budur. Blokların, sınıfların, toplumun, örgütlerin vb. yokluğu şartlarında çağımız bireyi devrime değil, ancak değişime uyum sağlamaya, başka deyişle teslimiyete muktedir. Anlık parlama ve yükselişler yanıltıcı olmamalıdır. Belki de bütün bir 21. yüzyıl bu tür yükselişlere gebedir. Ama bunlardan toplumsal sıçramalar beklemek şimdilik güç gözüküyor.

Gezi hareketi, bir patlamadan yola çıkarak parklara, mahallelere, forumlara doğru yayıldı ve oralarda tıpkı çölde kuruyan bir nehir gibi, gücünü tüketti. Şim-

di kendi hataları ile yüzleşerek, tıpkı yere her düşüşünde topraktan aldığı güçle tekrar ayağa kalkan eski Grek tanrısı gibi, bu sefer mahallelerden, parklardan, forumlardan yola çıkarak bir demokrasi seline dönüşmek göreviyle karşı karşıyadır. Bunu başarıp başaramayacağını ise bundan sonra yaptıkları ve yapmadıkları belirleyecek.

Sonuç yerine yahut "bu daha başlangıç"

İnsanlık tarihinde en büyük tezatlardan biri: Örgütlü/yasa-koyucu/kurumlaşmış/soyutlaşmış toplum (yani devlet) ile örgütsüz/tekil/kuralsız/somut birey ve topluluklar arasında. Bunun üzerinde uygarlıklar arasındaki farklılaşma ve çatışma yer alıyor. Düzen ile düzenden sapma, otorite ile özgürlük, tahakküm ile direniş, sömürü ile adalet, sermaye ile emek, baskı ile arzu daima çatışıyor. Bu ikilikler arasında çatışma çok keskin. Fakat çatışmanın yanı sıra uyuşmaların olmadığını da kimse iddia edemez. Birey ve topluluklar "güvenlik", "garanti", "daha insanca bir yaşam", "sürdürülebilir bir ekonomik geçim" vb. adına çoğu durumda kendi iradelerini soyut bir üst organa devretmeye temayül gösteriyorlar. Eğitim-sağlık-yaşama hakkı olarak geri almak için vergi veriyorlar; birileri onları yönetsin diye oy kullanıyorlar; genel güvenliği sağlamak için askere gidiyorlar; evlenmek (çiftleşmek ve çocuk yapmak) için devletten onay alıyorlar; para ve/veya kredi kartı kullanıyorlar; devlet memuru-işçi oluyorlar; kişisel güvenlikleri için komşularını polise şikâyet ediyorlar; doğalgaz parasından kırpma için apartman yönetimine katılıyorlar; belediye otobüsünü kullanırken bir koltuk kapmaya çalışmak için kendi egolarını önde tutuyorlar vs. Bu örnekleri sonsuza kadar uzatmak mümkün. Kısası, "büyük insanlık" gündelik hayatın her an parçasında devleti -o soyut toplumu-, onun bütün temel kurumlarını besleyip yeniden-üretiyor. Bu denklemde -matematiksel olarak- daima istikrarlı ve tutarlı olanın devlet olduğunu inkâr etmek oldukça güç. Devlet kural-koyucu, yasa-yapıcı, yargılayıcı, yaptırımcı gücünden bir santim bile vazgeçmiyor. Bizler uyurken, gevşemişken ya da kişisel keyfimizin peşindeyken bile, o her an tetikte, işbaşında. Bizler bayram tatilinden istifade ederken ya da uyurken ağaçlarımızı kesiyorlar, nüfusun % 1'inin % 99 aleyhine palazlanması için darphanelerinde para basıyorlar, "güvenlik" güçleri daima zinde ve emre amade vs. Gerçekte bu denklemde istikrarsız/tatarsız olan devlet değil, birey ve topluluklar. Bireyler güvenlik, garanti, istikrar talep ediyorlar ve kendi iradelerini rıza ile veya gönülsüz olarak soyut bir varlığa, devlete teslim ediyorlar. Böylece kendi varoluşları üzerinde gelişmiş bir irade göstermekten vazgeçiyorlar. Akıllarını, arzularını, karar verme yetkilerini askıya alıyorlar. Birçokları belki de öğrenilmiş çaresizlik, zorunluluklar veya riyakârca bencillikten dolayı insani bir duygunun -korku duygusunun- arkasına sığınıyorlar; baskılanma ve tahakküme rıza gösteriyorlar. Güçleri yetmiyor, teslim oluyorlar. Her ne gerekçeyle olursa olsun, kendi hayatlarını belirlemekten vazgeçiyorlar. Bu, inkâr edilemez bir gerçek. İnsanlığın yüz binlerce yıl boyunca devletsiz

yaşamış olmasına karşılık, sadece son yedi bin yıl boyunca devlete bağlı yaşıyor oluşunun -aklımız başımızdaysa eğer- anlaşılabilir sebepleri var. Ancak devletsiz, hiyerarşisiz, sınıfsız bir toplumun gelecekteki olabilirliği konusunda geçerli, ikna edici bir açıklamadan hâlâ yoksunuz. Ve beşeri olayları anlamak için aklımız daima vicdanımıza galebe çalıyor. Aklın olduğu yerde vicdanın olmamasının -veya tersinin- sebebi bu belki de. Bu tezat yaklaşık yedi bin yıldır çözülmeden bugüne kadar ulaşıyor. Bu nedenle “nasıl yaşamalıyız?” sorusunu -sınıfsız-devletsiz bir toplum lehine- nihai olarak çözebilmiş “genel bir teori” henüz yok. Belki de insanlığın bu büyük tezadı çözmesi için daha uzun süre beklemesi gerekiyor. İnsanlığın tekâmül (?) etmesi için büyük bir kurbağa hamlesiyle sıçraması zorunlu görünüyor: Uygarlıklar arası, coğrafyalar arası, sınıflar arası çatışmaların sona erdiği bir “toplum” hayatına geçmek için. Bu, insanlık için istenebilir nihai bir nokta mıdır? Farklı bir geleceği hayal etmemiz için sayısız gerekçemiz var. Çerçevesi net bir şekilde bugünden çizilebilir mi? Kuşkulu. Büyük tezatlar çözülsün bile bireyler arası farklılaşma ve tezatlar belki de sonsuza kadar sürecek. İnsanlık sonunda otomatlaşmazsa, bu da iyi bir şey olmalı: Sonsuz istismar ve çekişme alanının -yerküremizin- nihai yok oluşuna kadar.

Bugün için çözüm, sürekli eylem fetişizmini kışkırtmak ya da özdüşünüm-selliğe aykırı bir eylem programı oluşturmak değildir. Tekil iradeler ile Çokluk, Çokluk ile genel/ortak irade arasındaki uzlaşımı sağlayabilecek açık uçlu bir sistem; hücreleşmenin ve daimi yenilgi hissini önüne set çekebilecek bir dünya görüşünün inşa edilmesi gerekiyor. Makro veya mikro düzeyde herhangi bir otoritenin, hiyerarşik-bürokratik yapının nihai sözü kendisinde temellük ettiği iddiası, çağımız insanının sorunlarını çözmeye yetmeyecektir. Gezi'nin ortaya koyduğu çoklu, amorf yapı ve bütünleştirici irade, günümüzde siyaset sahnesini dolduran cemaatlerin, etnik-temelli örgütlerin, siyasal partilerin, sol fraksiyonların çapını aşan, yeni bir siyaset imkânının kapısını aralamaktadır. Bu siyaset, tabandan inşa edilerek yatay olarak yayılacaktır, yoksa piramit örneğinde, direnç gösterdiği iktidar modelinde yükselmeyecektir. Bunun yolu da kendiliğindencilikten geçmemektedir. Gezi, 21. yüzyılın insanların birbirini yediği bir çağ olması için bir örnek ve imkân sunmuştur. Bundan sonra, objektivist-hegemonik sosyolojiye karşı sezginin, hayal gücünün ve binlerce yıllık bilgece ahlakın, ama hepsinden önce genel beşeri çıkarlarımızın ön planda tutulduğu bir anlayışı tesis etmemiz gerekmiyor mu? Bu giderek griye çalan, sadece büyüsunü değil, artık hakikatini, inancını, geleceğini de yitirmekte olan yerküremiz ve üzerinde yaşayan milyarlarca varlık için... Eğer bunu başaramazsak sonumuzu kendi tekil ellerimizle hazırlayacağız. Gezi'den geriye düşmemenin asıl anlamı da tekil muhalif iradelerin yaratıcı ve ortak bir zeminde buluşmasıdır. Gezi, insanlık için yeni bir kolektivite, yeni siyaset tarzları yaratma imkânıdır; bir son değil, aşılması gereken bir çita, yeni bir başlangıçtır. Fetişleştirilecek ya da açmazlarına saplanıp kalınacak bir olay değildir.